

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องสังคมประกิต การเปิดรับข่าวสาร และความเชื่อทางไสยศาสตร์ของ นิสิต นักศึกษา ระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล กลุ่มตัวอย่างคือ นิสิต นักศึกษา ระดับอุดมศึกษา ทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐ และมหาวิทยาลัยของเอกชน จำนวนทั้งสิ้น 6 มหาวิทยาลัย ๆ ละ 60 คน รวมทั้งสิ้น 360 คน

การวิจัยเรื่องสังคมประกิต การเปิดรับข่าวสาร และความเชื่อทางไสยศาสตร์ของ นิสิต นักศึกษา ระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง

1. สังคมประกิตกับความเชื่อทางไสยศาสตร์
2. การเปิดรับข่าวสารกับความเชื่อทางไสยศาสตร์
3. ลักษณะทางประชากรศาสตร์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์
4. เพื่อทราบถึงระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา ในระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร

สรุปผลการวิจัย

จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 360 คน เป็นเพศชาย 111 คน เป็นเพศหญิง 249 คน ซึ่งเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยที่ในการกำหนดกลุ่มตัวอย่างได้เก็บข้อมูลจากมหาวิทยาลัยของรัฐบาล 3 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เป็นมหาวิทยาลัยเอกชน 3 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มหาวิทยาลัยสยาม มหาวิทยาลัยศรีปทุม โดยเก็บตัวอย่างมหาวิทยาลัยละ 60 คน เก็บตัวอย่างจากสาขาวิชาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ สาขาวิชาละ 20 คน

เมื่อแยกกลุ่มตัวอย่างออกเป็นชั้นปีพบว่า เป็นนิสิต นักศึกษาในชั้นปี 2 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.6 ส่วนชั้นปีอื่น ๆ มีจำนวนใกล้เคียงกัน โดยที่กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 55 รองลงมาคือภาคกลาง และภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 13 ส่วนภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 7.2 และ 6.7 ตามลำดับ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่นิสิต นักศึกษากลุ่มตัวอย่างมีภูมิลำเนาอยู่น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 4.7 เท่านั้น

นิสิต นักศึกษา กลุ่มตัวอย่าง นับถือศาสนาพุทธมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.6 รองลงมานับถือศาสนาคริสต์ และอิสลาม ตามลำดับ โดยที่รายได้เฉลี่ยของครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างอยู่ที่ประมาณ 2 หมื่นถึง 4 หมื่นบาท ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างได้รับค่าใช้จ่ายต่อเดือนอยู่ในเกณฑ์ไม่เกิน 5 พันบาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 64.4

ความทันสมัยของนิสิต นักศึกษา

ในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 360 คน มีนิสิต นักศึกษาร้อยละ 71.4 ประเมินว่าตนเองเป็นคนทันสมัยในขณะที่ผลของการวัดความทันสมัยระดับปัจเจกบุคคล อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 6.34) ทั้งนี้เนื่องจากพบว่า นิสิต นักศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ยังมีความเชื่อโชคลางอยู่มาก และความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับชาวต่างชาติยังอยู่ในระดับต่ำ

กระบวนการสังคมประกิตกับความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์

นิสิต นักศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ผ่านกระบวนการสังคมประกิตด้านความเชื่อทางไสยศาสตร์มาจากกลุ่มเพื่อน ครอบครัว สื่อมวลชน ในทุก ๆ ประเด็นความเชื่อมีเพียงประเด็นความเชื่อเดียวที่กลุ่มเพื่อนทำหน้าที่สังคมประกิตในระดับต่ำ คือประเด็นความเชื่อทางไสยศาสตร์เรื่องนรก สวรรค์ ที่ตัวแทนทางศาสนาเข้ามามีบทบาททำหน้าที่สังคมประกิตในระดับสูงแทน และประเด็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ประเด็นนี้ เป็นเพียงประเด็นเดียวที่ตัวแทนทางศาสนาทำหน้าที่สังคมประกิตในระดับสูง ในขณะที่ระบบโรงเรียน เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่สังคมประกิตด้านความเชื่อทางไสยศาสตร์ในระดับต่ำ ในทุกประเด็นความเชื่อ

การเปิดรับข่าวสารความเชื่อทางไสยศาสตร์

การเปิดรับข่าวสารความเชื่อทางไสยศาสตร์ ของนิสิต นักศึกษา กลุ่มตัวอย่างใน ทุกประเด็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ โดยส่วนใหญ่เป็นการเปิดรับจากสื่อโทรทัศน์ รองลงมา คือเปิดรับจากสื่อหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และสื่อที่กลุ่มตัวอย่างเปิดรับในด้านความเชื่อทาง ไสยศาสตร์ต่ำที่สุดคือ สื่อวิทยุ

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา โดยรวมแล้วอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาถึงประเด็นย่อย ๆ แล้วพบว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ค่อนข้างต่ำ ได้แก่ ประเด็นเรื่องความเชื่อในการตั้งชื่อให้ลูกหลัก วัน เดือน ปีเกิด ความเชื่อ เรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติ พฤติกรรมสัตว์ต่าง ๆ และความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ความเชื่อที่อยู่ในเกณฑ์สูง ได้แก่ ความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ นอกจากนี้เป็นความเชื่อทางไสย ศาสตร์ที่อยู่ในเกณฑ์ปานกลางค่อนข้างสูง

การทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่ 1 ระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา ในสังคม ปัจจุบันอยู่ในระดับสูง

ระดับความเชื่อของนิสิต นักศึกษา อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยดูได้จากค่าเฉลี่ย ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ซึ่งมีค่า 15.57 จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1 แต่เมื่อดูในประเด็น ย่อยของความเชื่อทางไสยศาสตร์มีเพียงประเด็นความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ เท่านั้นที่อยู่ใน ระดับสูง

สมมติฐานที่ 2 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับ กระบวนการสังคมประกิต ผ่านครอบครัว

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคม ประกิตผ่านครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2 โดยที่ ค่าสหสัมพันธ์ที่พบอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

สมมติฐานที่ 3 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมนิยมผ่านกลุ่มเพื่อน

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมนิยมผ่านกลุ่มเพื่อนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 3 แต่หาค่าสหสัมพันธ์ที่พบอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

สมมติฐานที่ 4 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมนิยมผ่านตัวแทนทางศาสนา

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมนิยมผ่านตัวแทนทางศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 4 ค่าสหสัมพันธ์ที่พบอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

สมมติฐานที่ 5 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมนิยมผ่านโรงเรียน

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมนิยมผ่านโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 5 และค่าสหสัมพันธ์ที่พบอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก

สมมติฐานที่ 6 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมนิยมผ่านสื่อมวลชน

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมนิยมผ่านสื่อมวลชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 6

สมมติฐานที่ 7 การเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา

การเปิดรับข่าวสารความเชื่อทางไสยศาสตร์จากสื่อโทรทัศน์ และสื่อวิทยุ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ส่วนการเปิดรับข่าวสารมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ จากหนังสือพิมพ์ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลที่ได้จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 7 แต่อย่างไรก็ตาม การเปิดรับข่าวสารความเชื่อทางไสยศาสตร์จากสื่อนิตยสารไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 7

สมมติฐานที่ 8 นิสิต นักศึกษา ที่มีลักษณะทางประชากรที่แตกต่างกัน มีระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์แตกต่างกัน

เพศหญิง และเพศชาย มีค่าเฉลี่ยความเชื่อทางไสยศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 โดยที่เพศหญิงจะมีระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์สูงกว่าเพศชาย

นิสิต นักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยของรัฐ กับที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยของเอกชน ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อทางไสยศาสตร์ จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 8

นิสิต นักศึกษา ที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีความเชื่อทางไสยศาสตร์ไม่แตกต่างกัน

นิสิต นักศึกษา ที่ศึกษาในสาขาวิชาสังคมศาสตร์มีความเชื่อทางไสยศาสตร์มากกว่า นิสิต นักศึกษา ที่ศึกษาในสาขาวิชามนุษยศาสตร์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นิสิต นักศึกษา ชั้นปี 3 มีระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์สูงกว่านิสิต นักศึกษา ชั้นปี 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นิสิต นักศึกษา ที่นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อทางไสยศาสตร์มากกว่านิสิต นักศึกษา ที่นับถือศาสนาคริสต์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในเรื่องของรายได้ของครอบครัวที่แตกต่างกันไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องของความเชื่อทางไสยศาสตร์ จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 8

กลุ่มนิสิต นักศึกษา ที่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่าห้าพันบาท และห้าพันบาทถึงแปดพันบาท มีระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์มากกว่ากลุ่มนิสิต นักศึกษาที่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 1 หมื่นบาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

สมมติฐานที่ 1 ระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา ในสังคมปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์สูง

จากผลการวิจัยพบว่าระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง โดยดูได้จากค่าเฉลี่ยความเชื่อทางไสยศาสตร์มีค่า 15.57 นั่นคือ ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1 เมื่อแยกดูประเด็นย่อยของความเชื่อทางไสยศาสตร์มีเพียงประเด็นความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ เท่านั้นที่ค่าเฉลี่ยความเชื่ออยู่ในระดับสูง รองลงมาคือความเชื่อเรื่องความฝัน

การทำนายความฝัน และความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ หมอดู ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ค่อนข้างสูง

ในประเด็นความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ นั้น อาจอธิบายได้ว่า เนื่องจากกลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับสูง มีความรู้ความเข้าใจในเหตุการณ์ปัจจุบัน และเหตุการณ์ในอดีต ที่ผ่านมา แต่ทว่ายังไม่มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องชีวิตหลังความตาย ทุกคนเกิดความสงสัยว่า ตายแล้วไปไหน ซึ่ง ณ ปัจจุบันนี้ก็ยังไม่มีหลักการทางวิทยาศาสตร์ใดมาอธิบายได้ ในขณะที่คำสอนทางพุทธศาสนามีการกล่าวอ้างเอาไว้ถึงชีวิตหลังความตาย ในขณะที่ความเชื่อทางไสยศาสตร์ประเด็นอื่น ๆ ได้มีการนำเอาหลักการทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายบ้างแล้ว ทำให้ระดับความเชื่ออยู่ในเกณฑ์ปานกลาง แต่เรื่อง นรก สวรรค์ อยู่ในเกณฑ์สูง

ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมเกียรติ เรื่องอนันต์เลิศ ทำการศึกษา เรื่อง การเปิดรับธรรมะในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่าเนื้อหาธรรมะที่กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เปิดรับ คือเรื่องกรรมดี กรรมชั่ว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเรื่องนรก สวรรค์ ตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ได้กล่าวไว้ว่า ทำความดี (กรรมดี) ก็จะได้ขึ้นสวรรค์ ทำความชั่ว (กรรมชั่ว) ก็ตกนรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มตัวอย่างของ สมเกียรติ เรื่องอนันต์เลิศ โดยส่วนมากเป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือสูงกว่าปริญญาตรี ซึ่งใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยชิ้นนี้

เมื่อมองในแง่มุมมองของสังคมสมัยใหม่ จากงานเขียนของ อมรา พงศาพิชญ์ (2538 : 53) ที่กล่าวถึงศาสนาของสังคมสมัยใหม่ เน้นในเรื่องของบุคคลมากกว่าเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์ต้องรับผิดชอบตัวเอง จะหวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้ มนุษย์อยู่ในภาวะที่ต้องศึกษาและค้นคว้าหาตัวเอง ซึ่งปัจจัยนี้เองที่ทำให้มนุษย์พึ่งตนเองมากขึ้น พยายามทำความดี (กรรมดี) ละเว้นความชั่ว (กรรมชั่ว) เพื่อที่ว่าเมื่อตายไปแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ มนุษย์จึงเชื่อในเรื่องนรก สวรรค์ มากกว่าความเชื่อทางไสยศาสตร์ประเด็นอื่น ๆ

จากการวิจัยพบว่าระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ความทันสมัยของนิสิต นักศึกษา ก็อยู่ในระดับปานกลาง เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับงานของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในปี 2525 คือการรณรงค์ ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ซึ่งทางคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ศึกษาพบว่า ค่านิยมของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ไม่พึงประสงค์ ทำให้การพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่มีความทันสมัย เป็นไปได้อย่างล่าช้า ค่านิยมไม่พึงประสงค์ประการหนึ่งคือคนไทยเชื่อไสยศาสตร์มากเกินไป ซึ่งเกณฑ์ในการวัดความทันสมัยระดับปัจเจกบุคคลประการ

หนึ่งคือ ระดับความเชื่อไขกลาง ถ้าเชื่อไขกลางมากก็ทันสมัยน้อย ในทางกลับกันถ้าเชื่อไขกลางน้อยก็ทันสมัยมาก ซึ่งผลการวิจัยออกมาว่าระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ระดับความทันสมัยอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องความทันสมัยระดับปัจเจกบุคคล

สมมติฐานที่ 2 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประกิต ผ่านครอบครัว

จากผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับสังคมประกิตผ่านทางครอบครัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 นั่นคือ ยอมรับสมมติฐานที่ 2 และเมื่อพิจารณาสถาบันที่ทำหน้าที่สังคมประกิตทั้งหมดพบว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่สังคมประกิตที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์สูงที่สุด นั่นคือ นิสิต นักศึกษา ส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ทั้งโดยตรง และทางอ้อม จากบิดา มารดา และญาติพี่น้องของตนเอง ซึ่งตรงกับงานเขียนของ สุภัตตรา สุภาพ (2538) กล่าวถึงอิทธิพลของการเลี้ยงดูของครอบครัวไว้ดังนี้ ครอบครัวเป็นเสมือนรากแก้วของชีวิต เป็นสถาบันที่หล่อหลอมคน ทั้งความคิด บุคลิก ความเชื่อ ค่านิยมทุกอย่าง สิ่งที่ครอบครัวปูพื้นให้อย่างไรเด็กก็จะเป็นอย่างนั้น ซึ่งการถ่ายทอดความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์เกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงคือ การตั้งใจที่จะสอน ให้การอบรม ทำเป็นแบบอย่าง และทางอ้อมคือ เป็นแบบอย่างให้กับนิสิต นักศึกษา โดยไม่รู้ตัว นั่นคือ ถ้าครอบครัวของนิสิต นักศึกษา เป็นครอบครัวที่เชื่อในเรื่องทางไสยศาสตร์ก็มีความเป็นไปได้สูงที่นิสิต นักศึกษา จะมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ตามไปด้วย สามารถกล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคลที่ดีในการที่จะปลูกฝังทัศนคติ ความคิด ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ แก่ นิสิต นักศึกษา ในสังคมยุคปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยเรื่องนี้

สมมติฐานที่ 3 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประกิต ผ่านกลุ่มเพื่อน

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประกิตผ่านกลุ่มเพื่อนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ 3 เมื่อดูในประเด็นย่อยของความเชื่อทางไสยศาสตร์ พบว่า ความสัมพันธ์ที่สูงที่สุดของความเชื่อทางไสยศาสตร์กับกระบวนการสังคมประกิตผ่านกลุ่มเพื่อน อยู่ที่ เรื่องความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ หมออดู ที่เป็นเช่นนั้นน่าจะมาจากการที่ในวัยนี้เวลา

มีปัญหาอะไรมักจะปรึกษาเพื่อนก่อน อันดับต่อไปจึงปรึกษา พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ตามงานวิจัยของ พิไลรัตน์ รุจิวนิชย์กุล (2524) พบว่า ผู้ที่ใช้บริการดูแลหอออม ส่วนมากให้ความเห็นว่าการเวลาประสบปัญหาเขาจะไปปรึกษาเพื่อน พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง สามีภรรยา ก่อนแล้วจึงไปหาหมอดูเป็นลำดับต่อมา และกลุ่มเพื่อนมักจะเป็นผู้ที่แนะนำสถานที่ตั้งศักดิ์สิทธิ์ในการที่จะไปบนบานศาลกล่าวในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละแห่งก็มีความศักดิ์สิทธิ์ในการที่จะให้สมปรารถนาของผู้บนบานศาลกล่าวต่างกันไป เห็นได้จากงานวิจัยของ รุ่งเรืองศรี วงศาโรจน์ เช่น การบนบานศาลกล่าวเรื่องการเกณฑ์ทหาร ถ้าไม่ต้องการที่จะเป็นทหารอย่าไปบนบานศาลกล่าวกับ เจ้าพ่อหลักเมือง เสด็จพ่อ ร.5 และกรมหลวงชุมพรฯ พระดำบนกับท่านแล้วมักจะติดทหารทุกราย เนื่องจากมีความเชื่อว่าท่านชอบทหาร เป็นต้น และกลุ่มเพื่อนมักจะแนะนำกันว่าหมอดูที่ไหนแม่น ที่ไหนเก่ง ให้กับเพื่อนคนอื่น ๆ ได้ไปด้วย

และจากผลการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีสังคมประคิตที่กล่าวว่ากลุ่มเพื่อนเป็นอีกช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนความคิด และค่านิยมให้กับวัยรุ่น เพราะเมื่อพันวัยเด็กเข้ามาสู่วัยเรียน จนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ถึงชั้นมหาวิทยาลัย จะมีความใกล้ชิดสนิทสนม และให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมาก กลุ่มเพื่อนมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มให้เป็นไปตามข้อกำหนด หรือกฎเกณฑ์ที่ทางกลุ่มได้กำหนดเอาไว้

จากผลการวิจัยพบว่า ค่าสหสัมพันธ์ที่ได้มามีค่าต่ำมาก สอดคล้องกับแนวความคิดของ สุพัตรา สุภาพ ที่กล่าวว่ากลุ่มเพื่อนจะมีบทบาทน้อยในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม แต่ในทางตรงกันข้ามกลุ่มเพื่อนจะมีบทบาทมากในการถ่ายทอดวัฒนธรรมใหม่ ๆ แทนที่จะเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคม นอกเสียจากว่าสมาชิกของกลุ่มจะให้ความสนใจวัฒนธรรมหรือความเชื่อแบบดั้งเดิม กลุ่มเพื่อนจึงจะเป็นตัวถ่ายทอดวัฒนธรรมความคิด ความเชื่อแบบดั้งเดิม

สมมติฐานที่ 4 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประคิตผ่านตัวแทนทางศาสนา

ระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประคิตผ่านตัวแทนทางศาสนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลที่ได้ยอมรับสมมติฐานที่ 4 และเมื่อพิจารณาถึงประเด็นย่อยของความเชื่อทางไสยศาสตร์ จะพบว่าความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ หมอดู

และความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ทั้ง 4 ประเด็น เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่นิสิต นักศึกษา ได้รับจากกระบวนการสังคมประกิตผ่านตัวแทนทางศาสนา ซึ่งสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจน จากสภาพสังคมปัจจุบันที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนทางศาสนาได้มีบทบาทอยู่ในสังคม ในแง่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องรางของขลัง เราจะเห็นได้ชัดเจนอยู่แล้ว สำหรับเรื่อง ไชยกลาง ฤกษ์ และโหราศาสตร์ หมอดู เราจะพบเห็นอยู่เสมอว่าเวลามีงานมงคลต่าง ๆ เรามักจะไปขอฤกษ์ยามยามเหมาะจากพระสงฆ์ บางครั้งพระสงฆ์บางรูปมีความรู้ทางด้านโหราศาสตร์ การดูหมอ ได้ทำนายทายทักให้กับลูกศิษย์ลูกหาใกล้ชิด และมีการบอกต่อ ๆ กัน ไปว่าท่านดูหมอ ทำนายทายทักแม่น จึงไม่น่าแปลกในที่ประเด็นทั้ง 4 มีค่าความสัมพันธ์มากกว่าประเด็นอื่น ๆ แต่ในหลักการทางพุทธศาสนาแล้วเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะพุทธแปลว่าความสง่า ผู้ตื่น ผู้รู้ ในขณะที่ไสย แปลว่าความมืดดำ ซึ่งเป็นสิ่งตรงกันข้ามไปด้วยกันไม่ได้ ในทางความคิด

พระยาอนุমানราชธน ได้กล่าวถึงพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยว่า เป็นอยู่ในรูปแบบของเจตีย์ มีฐานเป็นความเชื่อเรื่องภูติผีปีศาจ สูงขึ้นมาเป็นความเชื่อแบบพราหมณ์และไสยศาสตร์ ยอดเจตีย์เป็นพุทธศาสนา ดังนั้นพุทธศาสนาของประเทศไทยจึงมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากที่อื่น ๆ มีการผสมผสานเข้ากับไสยศาสตร์ เข้ากับพุทธศาสนาจนไม่สามารถแยกออกได้ว่าอะไรเป็นพุทธ อะไรเป็นไสย

ในที่อื่น ๆ ขวากับดำไปด้วยกันไม่ได้ แต่พุทธศาสนาตามแบบประเทศไทยเป็นไปในแบบที่ท่านพุทธทาสกล่าวไว้ว่า "พุทธกับไสยไปด้วยกัน แต่เราควรจะลดไสยลงใช้พุทธให้มากขึ้น มันก็จะดี" ซึ่งคำพูดดังกล่าวสอดคล้องกับผลของการวิจัยที่กระบวนการสังคมประกิตผ่านตัวแทนทางศาสนา มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์

สมมติฐานที่ 5 ความเชื่อทางไสยศาสตร์มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประกิตผ่านโรงเรียน

ความเชื่อทางไสยศาสตร์มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประกิตผ่านโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ 5 แต่ค่าสหสัมพันธ์ที่พบมีค่าต่ำมาก ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากระบบการศึกษาสอนให้คนรู้จักคิด ใช้เหตุผล มาอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา เรียกได้ว่าสอนให้คิดแบบเป็นวิทยาศาสตร์ ทุกอย่างต้องมีเหตุ มีผล สามารถที่จะอธิบายได้อย่างชัดเจน ถึงแม้ว่านิสิต นักศึกษาจะได้เรียนวิชาภาษาไทย ซึ่งมีการเรียนวรรณคดีต่าง ๆ เช่น ขุนช้าง ขุนแผน พระอภัยมณี อิเหนา รามเกียรติ์ ซึ่งมีการกล่าวถึง

ไสยศาสตร์ด้านต่าง ๆ ไว้อย่างครบถ้วน ทุกประเด็น ก็ตาม แต่ก็มิได้ส่งผลให้นิสิต นักศึกษา มีความเชื่อทางไสยศาสตร์เพิ่มมากขึ้นเลย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ นิสิต นักศึกษา ต้องเรียนหลายวิชาทั้งวิทยาศาสตร์ สังคม ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ รวมทั้งฟิสิกส์ เคมี ชีวะ สำหรับเด็กที่เรียนสายวิทยาศาสตร์มาในระดับมัธยมปลาย หรือเรียนภาษาต่างประเทศอื่น ๆ เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น สำหรับสายศิลป์ แต่มีเรียนภาษาไทยเพียงภาคการศึกษาละ 1 วิชาเท่านั้น โอกาสในการถ่ายทอดความเชื่อทางไสยศาสตร์จึงมีน้อย ประกอบกับการเรียนก็สอนให้คนเป็นคนทันสมัย ทันโลก ทันเทคโนโลยี การพัฒนาต่าง ๆ ในขณะที่ความเชื่อทางไสยศาสตร์ถูกมองว่าเป็นเรื่องงมงายไร้สาระ โบราณ ไม่ทันสมัย หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ ความเชื่อทางไสยศาสตร์จึงไม่มีบทบาทในระบบการศึกษา จะมีก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น รวมทั้งต้องขึ้นกับสถาบันอื่น ๆ ในกระบวนการสังคมประกิตด้วยว่า ถ่ายทอดความเชื่อทางไสยศาสตร์แก่นิสิต นักศึกษา มาอย่างไร ระบบการศึกษาเป็นเพียงตัวเสริมเท่านั้น

สมมติฐานที่ 6 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประกิตผ่านสื่อมวลชน

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประกิต ผ่านสื่อมวลชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลที่ได้จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ 6 ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อุณาวดี คงมั่นวัฒนา (2538) ที่กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสารมวลชนที่มีหน้าที่เป็นเพียงสื่อสนับสนุน หรือตอกย้ำความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ที่นิสิต นักศึกษา ได้รับการถ่ายทอด ปลุกฝังผ่านช่องทางการสื่อสาร และสื่อมวลชนหลักคือ ครอบครัว เพื่อน ตัวแทนทางศาสนา และโรงเรียน และสื่อมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิผลในการแจ้งข่าวสาร ให้ข้อมูล และโน้มน้าวใจในเรื่องต่าง ๆ ที่นิสิต นักศึกษา ได้รับการปลุกฝังผ่านช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลมาแล้ว และสอดคล้องกับแนวความคิดของ Roger (1978 : 291) ที่ได้กล่าวเปรียบเทียบถึงประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลเอาไว้ว่า จากผลการวิจัยต่าง ๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สื่อระหว่างบุคคลนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่า เมื่อวัตถุประสงค์ของผู้สื่อสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดจากสื่อมวลชนจะก่อให้เกิดการรับรู้เท่านั้น แต่ข่าวสารที่ถ่ายทอดจากสื่อบุคคลส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง สร้างทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับสารได้

จากงานวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้วจึงน่าเป็นเหตุผลที่ชื่อว่า เพราะเหตุใดความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมประกิตผ่านสื่อมวลชน

สมมติฐานที่ 7 การเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา

จากการวิจัยพบว่า การเปิดรับข่าวสารความเชื่อทางไสยศาสตร์จากสื่อโทรทัศน์ และสื่อวิทยุ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ส่วนการเปิดรับข่าวสารความเชื่อทางไสยศาสตร์จากสื่อหนังสือพิมพ์ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ผลที่ได้คือเป็นไปตามสมมติฐานที่ 7 แต่การเปิดรับข่าวสารความเชื่อทางไสยศาสตร์จากสื่อนิตยสารไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จะเห็นได้ว่า กระบวนการสังคมประกิตผ่านสื่อมวลชนไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของ นิสิต นักศึกษา แต่การเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของ นิสิต นักศึกษา นั่นคือ นิสิต นักศึกษา จะเลือกเปิดรับข่าวสารที่ตรงกับความเชื่อ ซึ่งตรงกับหลักแนวคิดเรื่องการเลือกเปิดรับข่าวสาร (media exposure) คือ แต่ละบุคคลจะเลือกเปิดรับข่าวสารเฉพาะที่มีเนื้อหาที่ตนต้องการจะเปิดรับ และจะหลีกเลี่ยงการเปิดรับเนื้อหาที่ไม่ตรงกับทัศนคติ และจากการที่สื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์ เป็นสื่อที่มีค่าสหสัมพันธ์สูงที่สุดในการศึกษาวิจัย ก็สอดคล้องกับหลักจิตวิทยาในการเปิดรับข่าวสารโดยทั่วไป ที่สื่อวิทยุโทรทัศน์ เป็นสื่อที่คนทั่วไปเปิดรับข่าวสารมากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรณี ฝูงวรรณรัตน์ (2538) ที่พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารโดยทั่วไปของสมาชิกชมรมพุทธศาสน์ ในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีการเปิดรับธรรมะจากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ มากกว่าสื่ออื่น เพียงแต่ยังมีการเปิดรับธรรมะในระดับต่ำเท่านั้น ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ก็เช่นเดียวกัน นิสิต นักศึกษา เปิดรับข่าวสารเรื่องความเชื่อทางไสยศาสตร์จากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ มากกว่าสื่ออื่น แต่ก็ยังมีการเปิดรับอยู่ในระดับต่ำ

สำหรับการที่การเปิดรับข่าวสารจากสื่อนิตยสารไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของ นิสิต นักศึกษา น่าจะมาจากความบกพร่องของตัวแบบสอบถามที่ใช้คำว่า สื่อนิตยสาร แทนที่จะใช้คำว่าสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ทำให้นิสิต นักศึกษา ที่ตอบแบบสอบถามเข้าใจผิดคิดว่าเป็นนิตยสารอย่างเดียว สิ่งพิมพ์อื่น ๆ ไม่เกี่ยว เนื่องจากว่าในตลาดหนังสือในปัจจุบันมีหนังสือ พ็อกเก็ตบุ๊ก เกี่ยวกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ในประเด็นต่าง ๆ ตีพิมพ์ออก

มาขายอยู่มากมาย และมีอยู่เป็นจำนวนมากที่ติดอันดับหนังสือขายดี ดังนั้นถ้าในแบบสอบถามใช้คำว่าสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ หรืออธิบายให้ผู้ตอบเข้าใจชัดเจนว่าหมายรวมถึงพ็อกเก็ตบุ๊กด้วยแล้ว ผลการวิจัยในข้อนี้ก็น่าที่จะออกมาเป็นไปตามสมมติฐาน

สมมติฐานที่ 8 นิสิต นักศึกษาที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกันมีความเชื่อทางไสยศาสตร์แตกต่างกัน

จากการวิจัยพบว่า เพศหญิงและเพศชาย มีค่าเฉลี่ยความเชื่อทางไสยศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเพศหญิงจะมีความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์สูงกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางจิตวิทยาที่เชื่อว่าเพศหญิงจะเป็นเพศที่มีความอ่อนไหวทางอารมณ์และจิตใจสูงกว่าเพศชาย เมื่อมีความกังวล สับสน หรือเกิดปัญหา ก็พยายามหาทางออก หาที่พึ่งทางใจมาช่วยแก้ปัญหา ตามแนวคิดของมัลโลว์ ดังนั้นเพศหญิงจึงหันไปหาไสยศาสตร์แบบต่าง ๆ เพื่อมาเป็นที่พึ่งทางใจ ช่วยทำให้รู้สึกว่ามีหนทางในการแก้ปัญหา หรือทำให้สบายใจมากขึ้น เพศหญิงจึงเชื่อไสยศาสตร์มากกว่าเพศชาย ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประกอบ ตั้งคำ (2512) ที่พบว่า นิสิตหญิงมีความเชื่อโชคลางมากกว่านิสิตชาย

ด้านความแตกต่างของความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา ที่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยของรัฐ และมหาวิทยาลัยของเอกชน ไม่มีความแตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 8 ในขณะที่เมื่อแยกดูในแต่ละมหาวิทยาลัยแล้วก็พบว่า นิสิต นักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีความเชื่อทางไสยศาสตร์ไม่แตกต่างกัน

ในการสวนของนิสิต นักศึกษา ที่ศึกษาในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ มีความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์สูงกว่านิสิต นักศึกษา ที่ศึกษาอยู่ในสาขามนุษยศาสตร์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ที่เป็นเช่นนี้สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากการที่สาขาวิชามนุษยศาสตร์มีคณะอยู่น้อย อันได้แก่ คณะมนุษยศาสตร์ อักษรศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ และสถาปัตยกรรมศาสตร์ ซึ่งในส่วนของคณะอักษรศาสตร์และคณะมนุษยศาสตร์ จะมีภาควิชาเกี่ยวกับภาษาต่างประเทศอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ดังนั้นโอกาสที่ในการเก็บข้อมูลวิจัยจะได้กลุ่มตัวอย่างที่เรียนทางด้านภาษาเป็นตัวแทนของสาขาวิชามนุษยศาสตร์ ก็เป็นไปได้สูง ในขณะที่สาขาสังคมศาสตร์มีคณะอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นครุศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิเทศศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งคณะเหล่านี้มีวิชาเรียนที่อาจเกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีไทย ซึ่งมีความเชื่อทางไสยศาสตร์แฝงอยู่ ทำให้นิสิต นักศึกษา

มีโอกาสที่จะได้รับการถ่ายทอดความเชื่อทางไสยศาสตร์ รวมทั้งตัวเลือกในการเก็บข้อมูล ก็มีความเป็นไปได้สูง ที่นิสิต นักศึกษาเหล่านี้จะได้ตอบแบบสอบถาม ในขณะที่สาขามนุษยศาสตร์ นิสิต นักศึกษา ที่เรียนทางด้านภาษาต่างประเทศซึ่งมีโอกาสได้เรียนรู้วัฒนธรรมความเจริญก้าวหน้า และความทันสมัยจากประเทศเจ้าของภาษา ผ่านทางการเรียนการสอน ก็มีโอกาสสูงในการที่จะได้เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ทำให้ผลที่ออกมาเป็น นิสิต นักศึกษา ในสาขาสังคมศาสตร์มีความเชื่อทางไสยศาสตร์มากกว่า นิสิต นักศึกษา ในสาขามนุษยศาสตร์

ในส่วนของการศึกษาวิจัยกลุ่มตัวอย่างแยกตามชั้นปี พบว่า นิสิต นักศึกษา ชั้นปีที่ 3 มีความเชื่อทางไสยศาสตร์สูงกว่า นิสิต นักศึกษา ชั้นปีที่ 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อาจสันนิษฐานว่า เป็นเพราะในช่วงเวลาของการเก็บข้อมูลส่วนมากเป็นช่วงเวลาสอบวันสุดท้ายของแต่ละมหาวิทยาลัย นิสิตชั้นปีที่ 1 ก็กำลังจะขึ้นปี 2 นิสิตชั้นปีที่ 2 ก็กำลังจะขึ้นปี 3 นิสิตปี 3 ก็กำลังจะขึ้นปี 4 นิสิตปี 4 ก็กำลังจะจบการศึกษา

เด็กปี 1 ที่ผ่านกระบวนการสอบเข้ามหาวิทยาลัยมาใหม่ ๆ ซึ่งย่อมมีนักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่เคยบนบานศาลกล่าวให้สามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ หรือไปดูหมอเพื่อสร้างความมั่นใจในการสอบมาแล้ว ซึ่งจุดนี้เห็นได้จากผลการวิจัยที่พบว่านิสิต นักศึกษา กว่าร้อยละ 70 เคยดูหมอ หรือบนบานศาลกล่าวมาแล้ว ระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ก็จะอยู่ปานกลาง นิสิตชั้นปี 4 ก็กำลังจะจบการศึกษาต้องออกไปหางานทำ หรือหาที่เรียนต่อ ซึ่งเรื่องเหล่านี้ก็ก่อให้เกิดความกังวล ดังนั้นระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ก็อยู่ที่ปานกลาง ในขณะที่นิสิตชั้นปี 3 กำลังจะขึ้นปี 4 ก็มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องเกรดเฉลี่ย เรื่องการจะเรียนจบหรือไม่ เมื่อมีความกังวลก็พยายามหาที่พึ่งทางใจมาช่วยบรรเทาความวิตกกังวลนั้น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่นิสิต นักศึกษาใช้ ทำให้ระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา อยู่ในเกณฑ์ปานกลางค่อนข้างสูง ในขณะที่นิสิต นักศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่กำลังจะขึ้นปี 3 กำลังสนุกสนานร่าเริงกับชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย ไม่ค่อยมีความกังวลมากนัก ทำให้ระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ในเกณฑ์ปานกลางค่อนข้างต่ำ ประกอบกับเมื่อพิจารณาแล้วพบว่าจำนวนของกลุ่มตัวอย่างชั้นปี 3 ที่เพียงแค่ว่า 73 คน ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างชั้นปี 2 มีจำนวน 110 คน ซึ่งอาจส่งผลต่อระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชั้นปี 2 และชั้นปี 3 ให้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้

จากการศึกษาพบว่า นิสิต นักศึกษา ที่นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์สูงกว่านิสิต นักศึกษาที่นับถือศาสนาคริสต์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยที่มองว่า ความเชื่อ และวิถีชีวิต ประเพณีไทย ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ ซึ่งมีการผสมผสานเอาความคิดแบบพราหมณ์ และความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน ทำให้ชาวพุทธจำนวนมากมีความเชื่อทางไสยศาสตร์แฝงอยู่ภายในตัว เพียงแต่บุคคลนั้นไม่ทราบ ในขณะที่ศาสนาคริสต์ไม่ได้มีการผูกติดกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ แต่เป็นศาสตร์ที่มีความตรงกันข้าม เปรียบเสมือนสีขาวยกกับสีดำเลยทีเดียว ไม่สามารถนำมารวมกันทั้งในทางความคิด และทางการปฏิบัติ ดังนั้นผลของการวิจัยจึง สอดคล้องกับแนวความคิดนี้ สำหรับศาสนาอิสลามในการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาวิจัย มีกลุ่มตัวอย่าง 4 คน ผลการวิจัยที่ออกมาจึงไม่สามารถที่จะบอกอะไรได้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างน้อยเกินไปจนไม่สามารถที่จะบอกอะไรได้

ในเรื่องรายได้ของครอบครัว พบว่าไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องของความเชื่อทางไสยศาสตร์ นิสิต นักศึกษาที่ได้รับค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท และกลุ่มที่ได้รับค่าใช้จ่าย 5,000 - 8,000 บาทต่อเดือน จะมีระดับความเชื่อทางไสยศาสตร์สูงกว่ากลุ่มนิสิต นักศึกษา ที่ได้รับค่าใช้จ่ายต่อเดือนมากกว่า 10,000 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากผลการวิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากการที่กลุ่มที่ได้รับค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 5,000 บาท กลุ่มที่ได้รับ 5,000 - 8,000 บาท โดยส่วนมากเป็นนิสิต นักศึกษาในชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 ที่เป็นเช่นนี้น่าจะมาจากกรณีที่เมื่อเด็กมีวุฒิภาวะสูงขึ้น เรียนสูงขึ้น ก็จะมีรู้จักการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ และประหยัดมากขึ้น ในขณะที่นิสิต นักศึกษาชั้นปี 1 - 2 ยังใช้เงินอย่างขาดความรอบคอบ ไม่ประหยัด ซึ่งจุดนี้ก็จะตรงกับผลการวิจัยที่พบว่านิสิต นักศึกษา ชั้นปี 3 มีความเชื่อทางไสยศาสตร์สูงกว่านิสิต นักศึกษาชั้นปี 2 นั้นเอง

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า นิสิต นักศึกษา มีความสนใจในความเชื่อทางไสยศาสตร์ในประเด็นเรื่องนรก-สวรรค์ กรรมดี กรรมชั่ว อยู่ในเกณฑ์สูง ฉะนั้น การนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาแนะนำเสนอในรูปแบบที่น่าสนใจ ในช่วงเวลาที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนิสิต นักศึกษา ก็จะทำให้ นิสิต นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้ดีขึ้น ทำให้เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ ทั้งวิชาความรู้และคุณธรรม ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการที่ประเทศจะสามารถพัฒนาไปสู่ความทันสมัยได้ดียิ่งขึ้น

2. ผลการวิจัยในประเด็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ ในกลุ่มนิสิต นักศึกษา พบว่า สามารถแยกออกไปได้ 2 ระดับคือ มีความสนใจทางด้านพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น และอีกระดับคือ หันมาให้ความสนใจกับการเล่นการพนัน การเล่นหวย โดยขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากการตีความความฝัน หรือตีความจากปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ผิดปรกติต่าง ๆ ซึ่งในประเด็นการเล่นหวย เล่นการพนัน สถาบันครอบครัว โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย และหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ควรจะให้ความสนใจใส่ใจให้มากขึ้น เนื่องจากถ้าเยาวชนที่กำลังจะกลายเป็นกำลังของชาติมีความลุ่มหลงมัวเมา อยู่ในอบายมุขแล้ว การที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญยิ่งขึ้นไปก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก

3. จากการวิจัยพบว่า ในการเปิดรับข่าวสารความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ของนิสิต นักศึกษา จะเปิดรับจากสื่อโทรทัศน์ และวิทยุมากที่สุด โดยได้จากรายการละคร เกมส์โชว์ ฯลฯ ซึ่งนับวันรายการที่ส่งเสริมแนวความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์เหล่านี้จะมีมากขึ้น ๆ ทุกที รายการที่มีสาระประดษณลดน้อยลง นิสิต นักศึกษา ไม่มีทางเลือกในการเปิดรับสื่อมากนัก ทำให้ต้องดูรายการละคร เกมส์โชว์ต่าง ๆ ดังนั้น สื่อมวลชนควรจะมีการผลิตรายการที่มีคุณภาพออกมาหลาย ๆ รายการ หรือปรับปรุงคุณภาพในการนำเสนอรายการที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรจะมีการศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้จากกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันออกไป และอาจมีการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มด้วย เช่น กลุ่มนักเรียนระดับมัธยม กับกลุ่มนิสิต นักศึกษา หรือกลุ่มนิสิต นักศึกษาในมหาวิทยาลัย กับกลุ่มนิสิต นักศึกษาในสถาบันราชภัฏ เกี่ยวกับประเด็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ แหล่งที่มาของความเชื่อทางไสยศาสตร์

2. ควรจะมีการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของความเชื่อทางไสยศาสตร์ กับการดำเนินชีวิตของนิสิต นักศึกษา นักเรียน หรือประชาชน โดยเปรียบเทียบระหว่างสังคมเมือง กับสังคมชนบท

3. ควรมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ความคิดเห็น และความรู้สึกของผู้ตอบเกี่ยวกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ ในประเด็นต่าง ๆ ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

4. จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า สถาบันครอบครัว และกลุ่มเพื่อน เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมในเรื่องความเชื่อทางไสยศาสตร์มากกว่าสถาบันอื่น ๆ จึงควรจะมีการศึกษาวิจัยในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของสถาบันที่ทำหน้าที่สังคมนี้นี้กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ด้วย โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว และกลุ่มเพื่อน